

Jakub Marek, Aleš Strnad a Lucie Hotovcová – Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb (2012)

Ondřej Hejnal

*Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni,
OHejnal@gmail.cz*

KNIHA J. Marka, A. Strnada a L. Hotovcové *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb* představuje fenomén bezdomovectví v perspektivě pomáhajících profesí se značným přesahem k sociálně-vědnímu diskursu. Jejím přiznaným cílem je „poukázat na způsob práce s bezdomovci v její praktické stránce a ... vyvolat diskusi k situaci bezdomovců v České republice“ (str. 12).¹ V předmluvě a úvodní části autoři definují a charakterizují bezdomovectví a identifikují jeho příčiny. Kapitola „Psychosociální bariéry reintegrace bezdomovců“ popisuje některá témata, která víceméně rozvádějí příčiny bezdomovectví (např. nezaměstnanost, závislosti, pobyt ve vězení atd.). Oddíl „Bezdomovci jako specifická subkultura“ představuje bezdomovectví coby svěbytný soubor naučených vzorců jednání, tj. jakousi (sub) kulturu v antropologické dikci. Následující kapitola je pojmenována „Bezdomovectví z psychologického hlediska“ a do jisté míry rozšiřuje poznatky z předchozích oddílů (např. adaptační mechanismy na bezdomovectví). Pátá kapitola popisuje bezdomovectví ve vztahu k sociální práci. Krom obligátního závěru v knize nalezneme i kazuistiky vybraných bezdomovců. Publikace rovněž obsahuje četné příklady či

modelové situace, které hodnotím jednoznačně pozitivně.

Kniha je uvedena poněkud nešťastným romským příslovím: „Člověk má jeden domov, ale bezdomovec sto.“ Vzato do důsledků z něho vyplývá, že bezdomovec není člověk. V předmluvě autoři poukazují na důležitost vnímání časových horizontů: „osoba bez přístřeší [se] orientuje stále více na přítomnost.“ (str. 9) S tím nelze než souhlasit. Na druhou stranu bych byl opatrnější při formulaci následné věty: „Čím kratší je jejich horizont budoucna, tím zřejmější je, že život na ulici nezvládají.“ (str. 9) Během svého výzkumu jsem se setkal s mnoha jedinci, kteří „mají svou budoucnost naplánovanou maximálně na několik příštích minut,“ (str. 9) a život na ulici přesto zvládají velmi dobře.

Úvodní kapitola předkládá definici a charakteristiku bezdomovectví. Krom jiného popisuje rozdíl mezi domovem a přístřeším, naznačuje vnitřní diferenciaci nesmírně různorodé bezdomovecké skupiny a upozorňuje, že je třeba vycházet z „multifaktorového pojetí bezdomovectví, kdy je na tento jev nahlíženo jako na kombinaci strukturálních a individuálních příčin“ (str. 18). Tuto multifaktorovost demonstruje na vynikající fiktivní kazuistice (str. 19–20), která jasně a srozumitelně předkládá, co se onou kombinací míní.

V úvodu se taktéž autoři pozastavují nad samotným označením „bezdomovec“, který je podle nich často prodchnutý negativními konotacemi. O bezdomovcích se prý v „odborné literatuře ... obvykle píše jako o osobách bez přístřeší, sociálně slabých či o nepřizpůsobivých občanech“ (str. 13). Žel autoři neudávají, v jaké odborné literatuře můžeme na tuto definici bezdomovců coby „nepřizpůsobivých občanů“ narazit. Odbornost takové literatury je po mém soudu pochybná, jelikož termín „nepřizpůsobivý“ je bezesporu stigmatizující a ideologický. To však nehraje ve vztahu ke zbytku knihy takřka žádnou roli, neboť autoři deklarují, že budou nadále využívat pojmu „bezdomovec“ v nehodnotícím smyslu. Domnívají se, že je „třeba o tomto jevu více mluvit, teprve pak pojem bezdomovec ztratí negativní zabarvení“ (str. 16). Takový optimismus lze však patrně považovat za poněkud přehnaný. Například o Romech/Cikánech se mluví čím dál častěji a nezdá se, že by jejich označení ztrácelo negativní zabarvení.

1 Autoři v textu knihy velmi často používají tučné zvýraznění klíčových slov či vět. V této recenzi jsem se ze stylistických důvodů rozhodl tato zvýraznění opominout.

Druhá kapitola „Psychosociální bariéry re-integrace bezdomovců“ se dále člení na pododdíly nezaměstnanost, závislost na návykových látkách, rozpad rodiny a sociální izolace, pobyt v ústavu či ve vězení, psychické potíže a nemoci, a nastavení sociálního a zdravotního systému. Všechny podkapitoly jsou zpracovány velmi precizně a nabízejí mnoho trefných a podnětných pasáží. Niže uvádím pouze několik málo příkladů.

Je nesporné, že bezdomovci, kteří se rozhodnou pro strategii nepracovat, ale i většina těch, kteří se rozhodnou pracovat, stejně nedosáhnou takové ekonomické situace, aby si mohli dovolit vlastní bydlení. Ač se tedy práce zdá alfou i omegou pro překonání bezdomovectví, sama o sobě není dostačující. (str. 24)

Osoba bez domova se nemůže opít doma, tudíž ji potkáváme na veřejném místě, kde vzbuzuje dojem, že nic nedělá, pouze se „poflakuje a chlastá“. (str. 25)

V běžné populaci se vyskytují lidé – konzumenti, kteří si dají sklenku denně a pijí zásadně pro chuť. Bezdomovci se stačí alkoholu pouze dotknout a je automaticky považován za alkoholika. (str. 25)

Je rozšířeným mýtem, že většina bezdomovců zneužívá pobírání státní podpory. Většina jich ovšem nedosáhne na sociální dávky. Odmítají se o přiznání či vyřízení této dávky snažit, nebo neví, jak toho mohou dosáhnout. (str. 48)

Na druhou stranu čtenář narazí i na formulace, které jsou o poznání problematičtější. Posledně zmíněná citace o „mýtu zneužívání státní podpory“ (podobně i str. 77 a 79) je v rozporu s tvrzením, že typické aspekty bezdomovectví jsou závislost na sociálních službách a zneužívání sociální pomoci (str. 41). Ohledně temporálních aspektů bezdomovectví autoři píší: „Struktura času se mění. Čas již není rozdělen na část pracovní a volnou a celý den je vyplněn nudou“ (str. 23). Souhlasím, že nuda je často přítomna. Nicméně některé bezdomovecké subsistenční praktiky mají k nudě velmi daleko. Například obstarávání železného šrotu mnohdy znamená nachození více než 15 km, které zabere i několik hodin. Bezdomovectví může být dřina. Dalším kontroverzním bodem je údajná absence pevnějších sociálních vztahů (str. 37–38).

Pro bezdomovce jsou typické chatrné společenské vztahy, neustálé navazování kontaktů bez závazků. Lidé žijící dlouhodobě na ulici si obvykle uvědomují nepevnost těchto vztahů, přesto mají tendenci je přeceňovat, protože jim zůstaly pouze tyto mezilidské vazby. (str. 38)

Kupříkladu na úrovni menších skupinek, čehož jsou si autoři vědomi (str. 66), jsou vazby poměrně silné a trvalé. Pohlédneme-li na bezdomovce jako na celou (různorodou) skupinu, počet slabších vazeb bude narůstat. Na tom však není nic ryze „bezdomoveckého“. Podobně problematičtější je následující nelichotivá teze: „Lhaní se stává významnou částí chování bezdomovce“ (str. 47). Z mého výzkumu naopak vyplývá, že na úrovni menších skupinek je lhaní neakceptováno a trestáno. Pokud je lhaní „významnou částí chování bezdomovce“, je třeba dodat ve vztahu ke komu.

Třetí kapitola na bezdomovectví pohlíží jako na specifickou subkulturu. Krom toho se autoři dotýkají i nechvalně proslulého (lze dodat snad i nechutného) pražského Akčního plánu na řešení problematiky bezdomovectví, který si bral za cíl nikoli reintegraci, ale „vymýcení bezdomovců z ulic Prahy“ a „zřízení tábora pro nepřizpůsobivé“ (str. 58). Problematika bezdomovectví se (nejen) kvůli tomuto plánu výrazně zpolitizovala.

Nebezpečí hrozící od bezdomovců se přeceňuje, a protože pravděpodobně k volbám nepůjdou, stávají se pro politiky vhodným tématem zejména před komunálními volbami. Represivní politiku nejen proti bezdomovcům, ale i jiným tzv. nepopulárním skupinám postupně vyznává ODS, VV, ČSSD, ŠPO a jiní. Bezdomovci jsou viditelnou skupinou, která ukazuje, že je něco ve společnosti špatně, a zároveň se nemůže bránit. V rámci politizace tématu bezdomovectví se cílem snah oficiální sociální práce stává většinová společnost, nikoli lidé v nouzi. Jako alarmující je se ukazuje propojení sociální práce s ochranou osob a majetku. V rámci ochrany před bezdomovci si některé pražské městské části najímají bezpečnostní agentury. Podobné tendence měla rovněž strana Věci veřejné při „sociálně intervenčních hlídkách“, jejichž úkolem byla ochrana občanů před asociálními živly. (str. 58–59)

Policejní zásahy proti bezdomovcům tak namnoze „reagují na neoficiální politickou zakázku“ (str. 68).

Zásadní problém této kapitoly však tkví v tom, že autoři zcela rezignovali na předložení

jakékoli definice subkultury. Píší pouze, že „extrémním vyloučením se vytváří subkultura nižší třídy (*underclass*) působící mimo většinou společností i mimo oficiální trh práce“ (str. 59), přičemž citují P. Mareše (*Nezaměstnanost jako sociální problém*, 2002). Představu si lze utvořit pomocí názvů podkapitol: vzhled a oblečení, způsoby bydlení (nestálé bydlení a stálé bydlení), zdroje obživy (žebření a tzv. somrování, vybírání popelnic a sběr surovin, užívání sociálních služeb, práce a brigády, kriminalita a nelegální činnost), denní rytmus a trávení volného času a život v ročních obdobích.

Autoři například přesvědčivě demaskují iluzi stejnorodosti bezdomovecké skupiny ze strany veřejnosti (str. 61), s velkým etnografickým vhladem popisují fungování menších skupinek bezdomovců (str. 66, 68), zdůrazňují roli psa v bezdomoveckém životě (str. 66) a zaobírají se ekonomickými praktikami („fárání“ a sdílení) bezdomovců (str. 74, 77). Vynikající jsou zejména pasáže věnované údajné lenosti bezdomovců a kriminalitě. Autoři píší: „Ve skutečnosti hodně bezdomovců chodí pracovat, jsou však na trhu práce zneužíváni a zaměstnavatel ví o jejich zranitelnosti“ (str. 80). Krom toho některé neziskové organizace zaměstnávají bezdomovce na úklid. O tyto pozice je velký zájem. Jinak řečeno, „neochota bezdomovců pracovat je pouze mýtus“ (str. 82).

Bezdomovci jsou mnohdy spojováni s kriminální činností. To je však jen další mýtus: „Bezdomovci jsou častěji obětmi než členy... kriminálních skupin“ (str. 83); závažnou trestnou činnost bezdomovci nepáchají (str. 113). Navíc lze hovořit o jisté „umělé kriminalizaci bezdomovců“, kterou lze mimo jiné ztotožnit s trestáním za neplacení výživného: „Dochází ...ke kriminalizaci jedince, který nikdy se zločinem nechtěl nic mít a který alimenty stejně nezaplátí“ (str. 113).

Kapitola „Bezdomovectví z psychologického hlediska“ zahrnuje pododdíly bezdomovectví v kontextu vývojové psychologie (mladí bezdomovci do 26 let, bezdomovci v produktivním věku a bezdomovci v post-produktivním věku), adaptační mechanismy na situaci bezdomovce a genderové aspekty (ženské stereotypy a mužské stereotypy). Celá kapitola rozvíjí poznatky z předchozích stránek. Není příliš jasné, zdali si část o genderových stereotypy bere za cíl tyto stereotypy nabourávat, anebo jich využít

jako kategorií, které věrně odrážejí realitu. Následující citace nasvědčuje spíše druhé možnosti: „Muži bývají obecně impulsivnější, agresivnější, méně myslí na následky, což může vést ke zkratkovitému jednání v podobě kriminálního činu“ (str. 113).

Pátá kapitola „Sociální práce s bezdomovci v ambulantních službách“ je jakousi kuchařkou pro správnou praxi sociální práce. Vyjma detailního přehledu metod a specifík nabádá k aktivnější (veřejné) roli sociální/ho pracovníka/pracovnice.

Při terénní sociální práci je třeba komunikovat s veřejností a veřejně tato práva bezdomovců hájit. Cílem komunikace je vytvoření dostatečného tlaku na společnost, aby potřeby osob bez domova reflektovala a pružně reagovala na změny v subkultuře osob bez domova. (str. 129)

Kapitola „Kazuistiky“ demonstrovuje na devíti konkrétních příbězích bezdomovců překážky, které brání jejich reintegraci, a prohlubuje porozumění některých dříve předkládaných témat (autonomie, rezignace, identifikace, nedůvěra, návykové chování, útěk před realitou, problémy se vztahy, hrdost a odmítnutí).

Na závěr se autoři mimo jiné zamýšlejí nad dobrovolností či nedobrovolností bezdomoveckého stylu života a často propíraným tématem zneužíváním sociálních služeb.

Podle našeho názoru nelze objektivně posoudit, zda se někdo ocitl na ulici dobrovolně, a za podobně zbytečnou otázku považujeme zneužívání sociální pomoci. Pokud někdo zneužívá sociální pomoc jako způsob obživy, tak jistě nějakou pomoc potřebuje, i když na první pohled není jasné jakou. (str. 165, podobně i str. 60)

Oba tyto aspekty jsou velmi důležité a navzájem propojené. Souvisejí s rozdělováním chudých segmentů populace na *deserving* a *undeserving poor*, tj. na ty, kteří si slítování a pomoc zaslouží, a na ty, kteří nikoli. Ve vztahu k bezdomovectví se tato dichotomie jeví jako zcela lichá, empiricky bezcenná (vyjma analýzy její sociální konstrukce). Imperativ pomoci musí zůstat (alespoň ideálně) prost ideologických a moraličujících tendencí.

Autoři v posledním odstavci píší: „Řešení problému bezdomovectví v demokratických zemích často vyvolává řadu otázek. Měli bychom si je alespoň klást – pokud nějaké otázky vyvolá

tento text, pak splnil svůj účel“ (str. 168). Zdali kniha *Bezdomovectví v kontextu ambulantiálních sociálních služeb* rozproudí veřejnou diskusi o tomto fenoménu, ukáže čas. Ve mně však zato nechala převážně velmi pozitivní dojmy (krom některých spíše marginálních výtek). Její četbu lze všem zájemcům o danou tematiku jen doporučit. Rozhodně by neměla chybět v knihovnách žádného badatele, který se zajímá o bezdomovectví či městskou chudobu.

MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L. 2012. *Bezdomovectví v kontextu ambulantiálních sociálních služeb*. Praha: Portál. 176 s.

Hana Horáková – Kultura jako všelék? Kritika soudobých přístupů (2012)

Michal Vavroch

*Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni,
Michalvavroch@email.cz*

PŘEDKLÁDANÁ kniha se snaží zodpovědět otázku, jakou úlohu hraje koncept kultury v současné antropologii, která je pod silným vlivem postmoderního diskursu, přičemž klade důraz na pronikání konceptu do oblasti moci a politiky. Publikace je „výsledkem několikaleťového systematického, soustředěného úsilí proniknout do tajů složité problematiky kultury“ (Horáková 2012: 11), což zrcadlí především první část knihy, která je úvodem do studia antropologie. Impulsem pro druhou část knihy je absence seriózní debaty spjaté s pronikáním konceptu kultury do veřejného prostoru, kterou chce autorka nastartovat. Podle autorky antropologie ztratila „patent na kulturu“, o kterou se musí dělit s celou řadou dalších humanitních i společenskovědních disciplín. Osvojila si ji i laická veřejnost, a především pronikla i politiky. Z toho plyne celkové zmatení i jistá devalvace kultury jako pojmu i teorie (tamtéž: 14).

Jelikož smyslem knihy není představit vyčerpávající seznam všech přístupů, jimiž je

možné kulturu pojímat, autorka zahajuje svůj výklad hlubším vhladem k samé podstatě konceptu, odkazem k základním binárním opozicím západního myšlení. Jádrem první kapitoly *Zneklidňující dichotomie* je nekonečná diskuse, zda poznání překračuje konkrétní kulturu, anebo jsou naše myšlení a jazyk neoddělitelné od kultury do té míry, že je poznání mimo ni neprenosné. Sympatická snaha objasnit koncept skutečně od základů utíká místy do zbytečných podrobností (výklad Descartova racionalismu), anebo přímo do slepých uliček nemajících pro další vývoj knihy žádný význam (analýza opozic kultura a civilizace).

Bezdůvodných odboček je v knize více. Například ve čtvrté kapitole je v souvislosti se zneužitím kulturního relativismu věnován samostatný oddíl praktickému fungování apartheidu. Podobně je v téže kapitole uveden příklad (opět z JAR) o tom, jak se děti ve škole nemohly samy rozhodnout, do které etnické skupiny vlastně náleží. Nelze se ubránit dojmu, že tyto pasáže vznikly k jiným účelům a autorce bylo líto je nepoužít, respektive nás chce kradmo upozornit na to, že v JAR dělala výzkum.

Nejzdařilejší částí první kapitoly jsou rozdíly mezi přírodními a společenskými vědami z hlediska epistemologie a metodologie. Uzavírá ji tím, že garantem (zpochybňované) objektivit sociálních věd je intersubjektivita čili nepřetržitý dialog mezi soupeřícími vědci a myšlenkovými směry. Badatelé se rovněž mohou pokusit o *relativní* objektivitu skrze potlačování vlastního vidění světa (Fay 2002 in Horáková 2012: 49). Kapitulu uzavírá varováním před dualistickým uvažováním v sociálních vědách a navrhuje, abychom začali uvažovat procesuálně, čili bez marných aspirací dospět k definitivnímu poznání (tamtéž: 59).

Zdá se, jako kdyby text původně začínal až druhou kapitolou *Co je kultura*, neboť teprve zde autorka vymezuje oblast svého zájmu. Představuje genezi pojmu kultura, typologické odlišení axiologického, antropologického a redukcionistického přístupu ke kultuře, a několik dalších typologií kultury. Nicméně podstatou kapitoly je chronologický sled antropologických škol od 19. století po 70. léta 20. století. Snad aby to nebylo zjevné na první pohled, jsou názvy jednotlivých podkapitol opatřeny neotřelými výrazy. *Kultura v singuláru* popisuje sociální evolucionismus, *Jevový a ideační řád kultury*

představuje školy Osobnost a kultura, konfiguracionismus a kognitivní antropologii.

Patrně největší slabinou knihy je právě „nosení dříví do lesa“, kterého se chtěla autorka vyvarovat. Příkladem může být zmiňovaný exkurs do vývoje antropologie, analýza Gellnerova pojetí úzkého vztahu mezi vysokou kulturou a státem, líčení sporu Huntington vs. Fukuyama, rozbor multikulturalismu, postmoderní antropologie atd. Problém netkví přímo ve výběru témat, ale v jejich neoriginálním zpracování, kde autorka často jen opakuje to, co již napsali druzí. Po přečtení prvních dvou kapitol se tak čtenář zdráhá, má-li vůbec číst dál: je-li celá kniha postavena na rozsáhlém opakování elementárních faktů z dějin antropologického myšlení, pak jaké debatě nás chce autorka vyprovokovat?

Naštěstí v tomto okamžiku přichází výborně zpracovaná třetí kapitola *Antropologie jako věda o kultuře*, ve které autorka řeší metodologickou otázku, zda je možné kulturu vědecky uchopit, případně jak. Opouští model středoškolské učebnice a vybírá si několik důležitých autorů, na jejichž díle tuto problematiku rozpracovává. Mezi jinými věnuje poměrně značný prostor B. Malinowskému, neboť tento „Vilém Dobyvatel sociální antropologie“ (Gellner 2005 in Horáková 2012: 124) spatřoval vědeckost antropologie právě ve vybudování solidní teorie kultury. Hlavní postavou kapitoly je však C. Geertz, jehož symbolická antropologie stimulovala odklon od „velkých“ teorií k alternativním interpretacím, pluralitě a experimentálním textům v antropologii 70. let.

Ani čtvrtá kapitola *Kultura a politika*, která se soustředí na pronikání konceptu kultury do politiky, čtenáře nezklame. Fundovanost této i následující kapitoly ukazuje, že právě zkoumání vztahu kultury a moci je autorčina parketa. Za zmínku stojí rozbor konceptu kulturního relativismu od okolností jeho vzniku přes vnitřní rozpory až po silnou politizaci počínající v 60. letech 20. století. Ukazuje, jak se liberální požadavek (nepohlížet na Druhé vlastními měřítky) může ve své extrémní verzi změnit ve velice konzervativní ideologii.

Poněkud slabší je oddíl věnovaný postmoderní antropologii, kde sáhodlouze rozebírá, co vše postmodernismus je a není, jaké má myšlenkové zdroje, nebo které sborníky ohlašovaly jeho nástup v antropologii. O pronikání kultury do politiky se dozvídáme až v podkapitole

pojednávající o tolik diskutovaném multikulturalismu. V souladu s dnes již převládajícím názorem jej autorka označuje za módní slovní vycpávku vzpírající se jednoznačnému vymezení (Horáková 2012: 202) a poukazuje na jeho vnitřní rozpory. Paradoxně se v rukou této ideologie kultura stává politicky korektní náhradou za rasu, čímž porušuje stoletý konsensus o jejich přísném oddělení (Budil 2005 in Horáková 2012: 204).

Pátá kapitola *Inflace kultury* představuje některé disciplíny, které přijaly kulturu za svou, třebaže se bez ní dosud obešly. Začíná srovnávací politologií, která užívá kulturu jako nástroj při interpretaci politiky v různých prostředích. Po ní se zaměřuje na přijetí kultury mezi ekonomy a politiky, kam koncept kultury pronikl v souvislosti se zájmem vysvětlit nejrůznější problémy globálního světa. „Opojení kulturou“ v současnosti zažívá i sociologie, respektive některé nově vzniklé subdisciplíny jako sociologie kultury či kulturní sociologie. Další disciplínou reagující na vlnu zájmu o kulturní studium politiky jsou postkoloniální studia, která se zrodila především z rozčarování nad špatným fungováním bývalých kolonií. Nakonec uvádí i poněkud obskurní disciplíny, na nichž ilustruje, kam až může kulturománie vést.

První z nich jsou výrazně neomarxistická subalterní studia, která kladou důraz na „utlačovaného, marginalizovaného a kulturně hybridního aktéra, jenž pod vlivem postmodernismu odmítá veškeré dimenze modernity“ (Niezien 2004 in Horáková 2012: 244). Například vůdčí osobnost G. Spivaková kritizuje nejen „zlé“ instituce, jako je Světová banka či MMF, ale i koncept demokracie jako konspirační model Západu (Horáková 2012: 244). Ani poslední analyzovaná kulturní studia nepředstavují klasickou akademickou disciplínu, ale především jsou arénou politického aktivismu, kde dochází k propojení kulturní kritiky s kritikou politiky (Horáková 2012: 249).

V poslední kapitole *Nejnovější přístupy ke kultuře* shrnuje aktuální stav konceptu kultury, kterému postmoderní paradigma přiřklo fragmentární, neuchopitelnou a fluidní povahu (Horáková 2012: 260). Představuje názory odpůrců konceptu, ale sama se staví na stranu obhájců. Jejich argumenty by se daly shrnout zhruba do dvou výroků. Kulturu si jednak osvojil celý svět, a proto ji nelze jen tak odvrhnout, a

za druhé by s ní antropologie přišla o svůj klíčový předmět zkoumání, na němž je postavena. Sečteno a podtrženo: kultura je i nadále platným nástrojem analýzy sociálního života, ale je třeba ji co nejvíce odpolitizovat.

Hlavní otázkou v případě této knihy tak zůstává, komu je vlastně určena. Pro studenty sociální/kulturní antropologie bude představovat důvěrně známé (nikoli zbytečné) opakování z dějin disciplíny, na něž navazuje podnětná třetí kapitola, následovaná exkursem do oblasti politiky. Vzhledem k tomu, že těžiště knihy spočívá v její druhé části, lze publikaci doporučit těm, kdo se zabývají některou z odnoží politické antropologie či přímo politikou a chtěli by si rozšířit své vědomosti o poznatky z antropologie. Na samý závěr lze dodat, že ačkoli kniha jako taková nepatří mezi ty, které by čtenáře nepustily na krok z domu, odkazuje na celou řadu podnětných děl, která stojí za prozkoumání. Z tohoto pohledu se autorčino úsilí vzbudit zájem o kulturu nepochybně vyplatilo.

HORÁKOVÁ, H. 2012. Kultura jako všelék? Kritika soudobých přístupů. Praha: Slon. 318 s.

Marc Van De Mieroop – Dějiny starověkého Blízkého východu, okolo 3000–323 př. Kr. (2010)

Martin Bouchal

*Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni,
mbouchal@ksa.zcu.cz*

JE TOMU již téměř dva roky, co český knižní trh obohatil překlad díla Marca Van De Mieroopa *Dějiny starověkého Blízkého východu, okolo 3000–323 př. Kr.*, které přibližuje čtenářské obci rozmanitý a bohatý svět starověku v regionu, který i dnes neustále poutá naši pozornost.

Marc Van De Mieroop, jenž působí v současné době jako profesor na universitě Oxfordu

a na Kolumbijské universitě v New Yorku, vystudoval Katholieke Universiteit v Leuvenu a poté universitu v Yale, kde také roku 1983 získal titul Ph.D. Vedle velkého množství odborných článků je taktéž autorem několika knih pojednávajících o problematice starověkého Předního východu, např. *King Hammurabi of Babylon: A Biography* (2005) či *The Eastern Mediterranean in the Age of Ramesses II* (2007) a samozřejmě díla, které nás pro tuto chvíli zajímá zdaleka nejvíce – *A History of the Ancient Near East, cca. 3000–323 B.C.* (2004, 2007).

Předkládané české vydání, vycházející z anglického druhého, revidovaného vydání z roku 2007, je výsledkem kvalitního a fundovaného překladu Jiřího Proseckého, jednoho z doyenů české „starověké“ orientalistiky. V souvislosti s překladem snad lze uvést jedinou výtku, a to vůči českému názvu knihy operujícímu s termínem Blízký východ, přičemž – jak ostatně samotný překladatel v úvodní poznámce uvádí – v prostředí české orientalistiky je pro tuto oblast v době starověku používáno spíše termínu Přední východ.

Knih samotná – pomineme-li Úvod, věnovaný otázkám vymezení oblasti, datace, pramenů či přírodních podmínek – je rozdělena do tří hlavních tematických celků: Městské státy, Teritoriální státy a Říše, zahrnujících dohromady celkem 15 kapitol. Již toto primární rozčlenění nám dává nahlédnout přístup autora, který se snaží mnohdy komplikované dějiny starověkého Předního východu uchopit, pokud možno co nejsrozumitelnějším způsobem, v tomto případě pomocí použití jednoduché „evoluční stupnice vývoje“ starověkých politických útvarů. Každý takto definovaný stupeň pak podrobuje detailnějšímu rozboru co do politického uspořádání a zahraničně-politických vztahů, kultury, hospodářství a společnosti.

První velký tematický celek, „Městské státy“, je věnován období od poloviny 4. tisíciletí do poloviny 2. tisíciletí př. Kr., od samotného vzniku až po vrcholné období mezopotamských městských států. Tato část je uvozena zachycením politicko-společenské reality počátků uruckého období, na které navazuje analýza sociálně-ekonomických a politických procesů a jejich proměn v mezopotamské oblasti v období od vzstupu uruckého městského státu, přes rané dynastické období, až po staroakkadské a starobabylonské období. Mieroop taktéž, v případě

potřeby zachytit širší souvislosti, neváhá rozšířit svůj záběr i mimo oblast samotné Mezopotámie.

Druhý velký tematický celek, „Teritoriální státy“, zahrnuje období od cca roku 1500 př. Kr. až do konce 2. tisíciletí př. Kr. Mieroop se v zde v rámci jednotlivých kapitol věnuje širším souvislostem mocenského vzestupu Chetitů či státu Mitanni, stejně jako pozdější kassitské Babylónie, Asýrie nebo Elamu. Autor neopomíjí ani problematiku rozvinutých diplomatických vztahů, zahrnujících jak oblast Levanty, tak zejména Egypt. Značnou pozornost pak Mieroop věnuje otázce zhroucení komplexního regionálního systému a příchodu tzv. temného věku, přičemž se snaží postihnout co nejvíce možných příčin kolapsu, který postihl širší oblast Předního východu do počátku 13. století př. Kr.

Třetí a poslední tematický celek, „Říše“, postihuje období od počátku 1. tisíciletí př. Kr. až po vyvrácení perské říše Alexandrem Makedonským v 2. polovině 4. století př. Kr. Autor zde tak čtenáři, po úvodním uvedení do oblasti Mezopotámie po roce 1000 př. Kr., přibližuje v širších souvislostech vzestupy a pády nejmocnějších státních útvarů této doby: asyrské, novobabylónské a již zmíněné perské říše. Značný prostor v rámci této části autor vyhradil právě obsáhlému představení asyrské říše; u popisu říše Achajmenovců tomu však je, dle mého názoru ke škodě věci, spíše naopak.

Samotný text knihy vhodně doplňují přehledné mapky, osvěžujícím dojmem pak působí tematicky zaměřené „rámečky“, věnované buď specifickým tématům, či představujícím některé vybrané dobové smlouvy, dopisy, edikty aj. Přínosným jsou bezesporu i „královské seznamy“, uvedené na konci knihy. Domácí čtenář pak jistě ocení výběr česky psané literatury vztahující se k tématu, jenž je uveden na konci seznamu použité literatury.

Předkládanou knihu lze dle mého názoru chápat jako jakýsi pokus o spojení odborné publikace, respektive vysokoškolské učebnice, s populárně naučným dílem, snažícím se oslovit široký okruh čtenářů. V tomto ohledu se tak příliš nevyvíká z řady již dříve vydaných českých překladů děl zahraničních autorů; vzpomeňme zde například dílo Michael Roafa *Svět Mezopotámie* nebo novější *Mezopotámie* od Jean-Jacques Glassnera či *Mezopotámie. Počátky měst* od Gwendolyn Leickové, z hlediska záběru i odborné úrovně však dle mého soudu zmíněná

díla Mieroopova kniha předčí. Naopak dílo Lea Oppenheima *Starověká Mezopotámie. Portrét zaniklé civilizace* dle mého názoru – i díky poněkud odlišnému zacílení – dosahuje vyšších kvalit. V případě srovnání Mieroopova díla s publikacemi české provenience obdobného časového a tematického záběru, např. *Dějiny Mezopotámie* od tria autorů Ney Novákové, Lukáše Pechy a Furata Rahmana, či úzce zaměřených děl, jako jsou knihy *Babylonie* či *Starobabylonský stát* od Lukáše Pechy, nebo *Asýrie* Jany Pečírkové, o monumentální *Encyklopedii starověkého Předního východu* Jiřího Proseckého a kol. nemluvě, pak ale dle mého soudu jest „jazýček vah“ – co do podání tématu a celkového přínosu – významným způsobem vychýlen právě ve prospěch plodů české badatelské scény.

MIEROOP, Marc Van De, 2010. *Dějiny starověkého Blízkého východu, okolo 3000–323 př. Kr.* Praha: Academia.